

Psaltaren

— bön för människan

---

av Caesarius Cavallin

Människans bönbok är det verkligen, Psaltaren, mänsklig och alltför mänsklig för vår smak många gånger. Som i hämnepsalmerna:

Den rättfärdige gläds, när han skådar hämnden,
han skall vada i de gudlösas blod (Ps 58:11).

Inte så fromt precis. Inte likt Jesus på korset enligt Lukas. Men mycket mänskligt. I de dagar detta skrivs i det Sverige som skickade ut Åselebarnen kan det rentav vara gott att med Psaltarens ord be den högste Domaren att ordentligt näpsa dessa myndighetspersoner och ministrar som tror sig kunna ursäkta sin omänsklighet med hänvisningar till regelverk grundade på riksdagsbeslut. (Som om ingen Nürnbergprocess ägt rum, där ursäkten att man följde enligt rådande samhällsnormer korrekt stiftade lagar inte hjälpte de bruna bödlarna — och som om ingen Wende skedde 1989 som nu gör att man bl a kan tala rent ut om hur röda kollegor från Stalinväldet var med bland domarna i Nürnberg.)

Döda dem inte — då kan mitt folk glömma.
Gör dem hemlösa med din makt,
störta ner dem, Herre, vår sköld! (Ps 59:12.)

Och i uttryckets — Gudi klagat — fullaste mening är detta dock så relativt oskyldigt jämfört med Auschwitz, Gulag, Kampuchea, Srebrenitza och så mycket som hänt i Bosnien och Kroatien, i San Salvador och Gua-

temala och med gatubarnen i Rio, med barn, kvinnor och män i Rwanda, Burundi och södra Sudan. Nog behövs hämndpsalmerna för att uttrycka de värnlösa och röstlösa rop mot medmänniskor, förvandlade till vild-djur,

...lejon glupska på människokött (Ps 56:5).

Deras gift är som ormars gift, de liknar en kobra. (Ps 58:5)

De ylar som hundar (Ps 59:7,15).

Här skall ingen med garanterat socialt skydds nät, väl fostrad till tolerans mot olikänkande (inom mycket bestämda gränser, förstås, ordentligt markerade av organisationernas etablissemang) komma med förnäma fnysningar över primitiv hämndlystnad. Vi skall inte alltför snabbt skynda vidare till Bergspredikan ens. De plågade, de små, de annars hjälplösa, har sin egen rätt att ropa ut sitt krav på hämnd. T o m Nya testamentet låter dem få göra det (Upp 6:10). I själva verket är det i dem och deras rop som Domaren till sist talar och fäller sitt utslag, faktiskt (jfr Mt 25:31ff); Domaren som är Människosonen, Människan som skall förintna människornas vilddjursriken (Dan 7)¹. Så ber Guds folk, dvs mer eller mindre identiskt med dem som är utanför folken annars, med förtröstan mitt i sin ångest:

Herre, grip in! Låt inte människor ta makten!
Ställ folken inför din domstol!
Herre, fyll dem med fruktan!
Låt folken veta, att de är dödliga! (Ps 9:20-21.)

Det handlar nämligen just om detta:

Ty den fattige är ej för evigt glömd,
de förtrycktas hopp inte borta för alltid (Ps 9:19).

Och därmed är det mycket möjligt, att prästen eller munken eller den gode kristne eller juden som ber dessa böner fäller domen över sig själv:

Herre, skaffa mig rätt,
ty oförvitligt har jag levat.
Granska mig, Herre, och pröva mig,

rannsaka hjärta och njurar(Ps 26:1-2 jfr 139:19-24)!

Det är ju inte så säkert eller ens sannolikt att vi för egen del vågar komma med denfrimodigheten till den slutgiltige Domaren. Bönen om att bli granskad kan föra till en självrannsakan med helt andra resultat — som i Ps 130:3:

Om du lade synder på minnet,
Herre, vem kunde då bestå?

och därmed till botpsalmens:

Jag vet vad jag har brutit
min synd står alltid inför mig (Ps 51:5).

Men visst var det mänskligt, det här med David och Batseba; sammanhanget där det sista citatet är placerat i varje fall av någon redaktör på vägen till den psaltare vi har nu — och omänskligt, när man tänker på Uria, eller snarare den mänskliga ynkedomens omänskliga frukt, också hos den annars tappreste. Men inför detta elände kan medvetenheten om den Korsfästes bön av Psaltaren leda till omformuleringen av den första citerade versen (som var lättare i versionen 1917):

Den gudlöse får två sina fötter

dvs hela sitt smutsiga jag

i den Rättfärdiges blod.

Hela det sammanhang som vår psaltare är inställt i som Kyrkans bön genom Kristus, den Korsfäste, tvingar till denna *relecture*, omläsning av bönen.

Men nog kan det verka som om Gud glömt, är likgiltig, har dragit sig undan eller är den stumma projektionen av människans förtvylade förhoppningar ut i den iskalla rymden, där det bara ekar tillbaka från ropet som den Korsfäste tog i sin mun, i den arameiska versionen av Ps 22:2a:

Eloi, eloi, lema sabaktani. Min Gud, min Gud, varför har du övergivit mig?

Och just därför åter (Ps 83:2):

Gud, var inte tyst, tig inte, Gud, var inte stum!

Det är människan som ber, i sin djupaste ångest, inför möjligheten att all bön är meningslös, att tillvaron till sist är tillfälligt existerande ting, kroppar i ett meningslöst kretslopp bara, inte ytterst personbestämd, inriktad på en yttersta kärleksvilja med allt och alla. Och just den oskyldiga människan är det, hon som har rätten på sin sida, som ropar i sin nöd inför möjligheten att hon aldrig får sin rätt i så många miljoners alltför väl bekanta situation, att hon inte har någon chans mot de mäktiga, i så många miljoners alltför väl bekanta situation.

Och dock: Psaltaren är ingalunda bara rop på hämnd och klagan. Det finns mycket mer som är mänskligt: glädjen över framgång i arbetet, över barnaskaran, över familjen samlad kring det välförsedda bordet:

Du skall njuta frukten av din möda.
Lycklig du! Det skall gå dig väl.
Som en vinstock som bär frukt
är hustrun i ditt hus,
som plantor av olivträd
är barnen kring ditt bord.
Så blir den man välsignad
som fruktar Herren (Ps 128:2-4).

Eller:

Våra söner är som växande plantor,
i blomman av sin ålder.
Våra döttrar är som pelare,
skulpterade för palats.
Våra förråd är fulla,
de rymmer föda av alla slag.
Fåren förökar sig tusenfalt,
ja, tiotusenfalt på ängarna.
Och våra kor är feta (Ps 144:12-14).

Här glädes sig en riktig bonde över en välsignad jord:

Du tar dig an jorden och ger den regn,
du gör den bördig och rik.
Guds flod är full av vatten.

Du får säden att växa,
du sörjer för jorden.
Du vattnar åkerns fåror
och jämnar ut dess tiltor .. (Ps 65:10-14).

De starkaste uttryck ges för glädjen över själva skapelsen, som i den stora lovsången Ps 104, bl a sammanfattande:

Otaliga är dina verk, o Herre!
Med vishet har du gjort dem alla,
jorden är full av vad du har skapat (v.24).

Bara uppräknandet av skapelseverken framkallar lovsången

Evigt varar hans nåd

i Ps 136:5-9.

Psalmsångarna får faktiskt bilda kör med hela skapelsen i dess lovsång, som i Ps 148 — jfr även t ex 96:11-12! I skapelsens centrum, över allt annat skapat, står människan själv:

När jag ser din himmel, som dina fingrar format,
månen och stjärnorna du fäste där,
vad är då en människa att du tänker på henne,
en dödlig att du tar dig an honom?
Du gjorde honom nästan till en gud,
med ära och härlighet krönte du honom (Ps 8:4-6).

Livet, det mänskliga, jordiska livet, är ljuvligt:

Lova Herren, min själ,
minns allt det goda han gör:
han förlåter alla mina synder
och botar alla mina sjukdomar,
han räddar mig från graven
och kröner mig med nåd och barmhärtighet,
han fyller mitt liv med allt gott,
och jag blir ung på nytt som en örn (Ps 103:2-5)².

Det är den syn som dominerar hela Gamla testamentet (t ex Pred 5:17-19, 9:7-10, 11:7-8).

Så framstår kroppen som ett Herrens under:

Du skapade mina inälvor,
du vävde mig i moderlivet.
Jag tackar dig för dina mäktiga under,
förunderligt är allt du gör (Ps 139:13ff).

Döden är den stora skräcken, den stora tomheten, mörkret
det mörkaste djupet (Ps 88:7),

fäderna som finns där de som aldrig ser ljuset mer (Ps 49:20b).

Den är själva meningslösheten, icke-varat t o m.

Vänd bort din blick, så kan jag glädjas,
innan jag går bort och inte mer finns till (Ps 39:14).

Här finns inget förskönande och överskylande som är så välbekant från kristen och efterkristen begravningstradition. Starkast, utan varje ljuspunkt, talar väl Ps 88:

Jag multnar bland de döda,
likt de fallna som vilar i graven,
dessa som du inte längre minns
och som är avskurna från dig.(v.6)

Gör du under med de döda?
Kan skuggorna resa sig och prisa dig (v.11)?

Blir dina under kända i mörkret
din rättfärdighet i glömskans land (v.13)?

Den som talar här är dock egentligen inte död utan sjuk — man såg det som att vara död redan i livet — och så ser vi hur man föreställde sig själva döden. På samma sätt uttrycker sig Ps 143:3b:

I mörker
som de sedan länge döda.

Och där döljer Herren sitt ansikte
då blir jag lik dem som lagts i graven(v.7b).

Ps 116 tackar för en befrielse ur dödsnöden/sjukdomen, väl:

Dödens snaror omgav mig,
dödsrikets fador nådde mig,
jag var i nöd och förtvivlan (v3).

Så är kärleken till livet intensiv; detta jordiska, som också är livet inför Herrens ansikte. Det är mer eller mindre identiskt med det goda, det enda böneämnet för kungen enligt Ps 21:5: Han ber dig om liv, och du ger det. Uttrycket "de levandes land" (Ps 27:13, 116:9) avser just detta livet. Det understryker den nya översättningen med sitt "här" resp sin plural. Likaså nyformuleringen av Ps 23:6:

Din godhet och nåd skall följa mig
varje dag i mitt liv,
och Herrens hus skall vara mitt hem
så länge jag lever.

Om det som kommer sedan finns egentligen inget att säga. T o m förbindelsen med Herren verkar bruten:

Jag multnar bland de döda,
likt de fallna som vilar i graven,
dessa som du inte längre minns
och som är avskurna från dig (Ps 88:6).

Just därför är bönen om liv så intensiv och ändå så paradoxalt riktad till Herren som inte tycks bry sig om de döda. Man var så medveten om dödens makt, dess slutgiltighet för varje människa, men i bönen finner man sig inte i ödet utan begär att det inte skall gälla:

Herre, bevara mitt liv, ditt namn till ära (Ps 143:11)!

Och kanske är det därför som den blir total bön, en hel hänvändelse till Herren som ensam kan öppna någon utväg, är den själv:

Min kropp och mitt mod må svika

men jag har Gud, han är min klippa för evigt (Ps 73:26).

I relationen till Gud finns livet rakt igenom döden; inte utan beröring med Jesu svar till saddukéerna, enl Mk 12:26f parr. Och livet, det kan väl sägas vara människans innersta törst och djupaste behov. Det känns igen av alla utan all särskild fromhet eller religion. Naket och enkelt är livet — det goda, mänskliga livet som man ber om hela tiden, just det som psykiskt friska och normala människor önskar sig. Vi har verkligen att göra med mänskliga böner i människans bönbok — kanske framför andra. Men önskan om liv som döden inte rör på är ju omöjlig inom de ramar som den gammalisraelitiska uppfattningen sätter upp. Därför står utsagorna bara paradoxala där som i Ps 49:16:

Men mig skall Gud köpa fri,
han skall ta mig ur dödsrikets grepp.

Eller i Ps 16:10:

Du lämnar mig inte åt dödsriket,
du låter inte din trogne se graven.

Och avgörande är då fortsättningen:

Du visar mig vägen till liv,
hos dig finns glädjens fullhet,
ständig ljuvlighet i din högra hand.

Till sist är det Gud själv som är hoppet, som återigen är livet. Också när bedjaren klamrar sig fast vid honom med intensiv klagan och rentav förebråelse:

Min Gud, min Gud, varför har du övergivit mig (Ps 22:2)?

Och det är det som det dock till sist går ut på i denna människans bönbok: Gud, Herren, är tillfykten, det enda som håller, inte minst beskriven under metaforen *klippan* (Ps 18:3, 37; 31:3f, 62:3,7f; 71:3 osv). Det till sist förblivande och bestående, när allt annat vacklar och rentav rycks undan, är Gud själv, Herren. Denna bild är inte svår att förbinda med Davidsbiografen som vi möter den i 1 Sam 23-25, när David är på flykt för Saul och utnyttjar Juda klippökens möjligheter för att hålla sig undan. Men

behovet av klippan förblir allmänmänskligt. Det handlar om den djupaste trygghetsgrunden (Ps 22:10):

Du hjälpte mig ut ur min moders liv
du lät mig vila trygg vid min moders bröst.

Och så har jag

lugnat och stillat min själ
jag är som ett litet barn,
som barnet i moderns famn (Ps 131:2).

Det är till sist hoppet för människan som Psaltaren bekänner i sina böner för människan — som för Människosonen som bett psalmerna före oss och för alla människor och där funnit sitt livsprogram:

I bokrullen står vad jag skall göra (Ps 40:8 b).

Och så är det Guds ord i människans bön.

Och **tidegården**? Det är föreningen stund för stund i den dag och natt som är varje människas, kanske hennes sista på jorden, kanske den första, kanske vilkensomhelst, kanske den mest avgörande, med varje enskild persons och allas gemensamma klagan och jubel, varför och tack inför tillvarons yttersta ursprung och mål. Det är för oss aktualiseringen av hela frälsningshistorien med finalen stund för stund under dagen i parusiväntan i vigilian, påsknatten dess andra nocturn, pingsten vid Ters, och i synnerhet av Getsemanenatten och Golgatadagens tredje, sjätte och nionde timma liksom morgontimmarna mellan och kvällstimmarna efteråt i motsvarande tideböner. Där handlar det om hur Gud stigit ner i djupet av vår mänsklighet och just där gjort Psaltarens människobön till sin. Och därmed är psalmerna mer än någonsin engram i själva mänsklighetens djupstruktur som vi aktualiserar i tidens gång med tidegården, det människan egentligen är, när Gud blivit människa.

NOTER

- 1 Jfr Thomas Hobbes' bistra Homo homini lupus en gång, den ena människan är en varg för den andra.
- 2 Men Psaltaren uttrycker sig ändå inte så ymnigt till det temat speciellt.

Summary

The Psalms are human, too human in their expressions of thirst for revenge — but, remember the situation of those oppressed and do not judge them with the standards of those well established in an ordered society; human also in their joy for the good things of this life — and there is no other life. Death is the absolute end of a relationship — even with God — yet never accepted. In his claim for life without end and without any human reason from God, the Psalmist transcends the possibilities of his own view of life, commending himself in a trust to God — the Rock, the one firm foundation of his life, identical with his life in the end — in spite of any reasonable hope. In Divine Office we unite ourselves with mankind and every single individual in distress and joy and in each situation, as God united himself with mankind in Christ. We unite ourselves with his night of Gethsemane, his day of Golgotha, and the whole of salvation history. The Psalms have become engrammes in the deep structure of human existence with the Incarnation and the Passion.